Den danske »revisionisme« og SED i 1950'erne

Af Michael F. Scholz

Året 1956 kastede de kommunistiske partier over hele verden ud i en alvorlig krise. For det første medførte afsløringerne på SUKPs XX. kongres af de forbrydelser, der var blevet begået under Stalin, uro i de dogmatiske Marxister-Leninisters rækker, og for det andet medførte nedkæmpelsen af den ungarske folkeopstand en desillusionering blandt mange af den kommunistiske idés tilhængere. En afstaliniseringsbølge skyllede ind over alle kommunistpartier. Specielt i de lande, hvor partierne havde regerings- og statsmagten, indebar dette først og fremmest en trussel mod de respektive ledelsers personlige magtposition. I Polen kom det til omfattende udskiftninger i ledelsen, og i Ungarn havde befolkningens utilfredshed medført en revolte. Men for de kommunistiske partier i de ikke-socialistiske lande drejede det sig ikke blot om, hvorvidt lederne ville kunne overleve politisk, men om det overhovedet kunne lade sig gøre at redde den kommunistiske idé og de dertil knyttede partier. Aksel Larsen, der i mange år havde været formand for DKP, var sig da også dette særlige ansvar bevidst. Årtiers virke i den kommunistiske verdensomspændende bevægelse og i Folketinget havde medført, at han var blevet opmærksom på de muligheder, som SUKPs erklæring om de kommunistiske partiers autonomi resulterede i. Der herskede imidlertid ingen enstemmig opfattelse herom i partiledelsen i Moskva. Herudover genspejledes de sovjetiske kampe fløjene imellem i »søsterpartierne«. Skulle udmanøvreringen af Aksel Larsen alene ses som et dansk anliggende eller måske som resultat af Larsens generelle resignation overfor den kommunistiske verdensbevægelse, eller var den snarere en del af en international kampagne mod »revisionismen«? Idet SEDs rolle i den danske partistrid anvendes som eksempel, belyses denne internationale mekanisme nærmere. Såvel SED som DKP opfattede sig selv som dele af den kommunistiske verdensbevægelse[1]. Man må betragte deres relationer, der var underordnet deres internationale ønske om at styrke denne verdensbevægelse, i deres historiske, magtpolitiske og psykologiske dimensioner.

Wilhelm Pieck, DDRs første præsident (1949-1960), var blandt de tyske kommunister, der allerede i 1920erne lagde vægt på et tæt samarbejde mellem de danske og de tyske kommunister. Her taler den helt unge Pieck til de revolutionære tropper af arbejdere og soldater under Novemberrevolutionen i 1918 i Berlin. (ABA)

Tidligt samarbejde mellem DKP og KPD

Det traditionelt nære forhold mellem den danske og den tyske arbejderbevægelse var blevet videreført mellem de kommunistiske partier. For DKP stod de tyske kommunister på et meget tidligt tidspunkt som »det store forbillede«, som formanden, Ernst Christiansen, udtrykte det i sin hilsningstale på KPDs 2. kongres i 1921.[2] Navnlig Wilhelm Pieck, DDRs præsident fra 1949 til 1960, havde i 20erne lagt stor vægt på nære kontakter til det danske parti. Wilhelm Pieck forsikrede efter at have hørt Thøger Thøgersens bøn på partikongressen i Leipzig i 1923 om at få »et så nært samarbejde som muligt mellem det lille danske og det stærke tyske kommunistiske parti« helt i overensstemmelse med ånden på den 4. Komintern-kongres, at KPD ville gøre alt for at »gøre forholdet stadig tættere«.[3] På DKPs kongres i Nyborg i 1926 understregedes nødvendigheden af dette samarbejde og af en nyttiggørelse af de erfaringer, KPD havde gjort.[4] Dette nære forhold fik praktisk betydning efter 1933, da Danmark p.gr.a. sin geografiske placering blev et vigtigt eksilland for tyske antifascister. I medfør af den fælles kamp mod Hitler, Den spanske

Borgerkrig og inden for rammerne af Komintern udviklede der sig særligt nære personlige kontakter. I den forbindelse spillede den i 1931 i Hamborg oprettede Internationale for Søfolk og Havnearbejdere (ISH), hvis kontor i 1933 blev flyttet til København sammen med visse dele af Kominterns vesteuropæiske kontorer, en særlig rolle. ISHs leder, Ernst Wollweber, rekrutterede navnlig blandt de skandinaviske medlemmer den s.k. Wollweber-liga, der gennemførte de mest vellykkede sabotageaktioner mod Hitler. Efter Det 3. Riges sammenbrud skete der afbræk i partirelationerne til KPD, senere SED, ikke alene p.gr.a. de ødelagte transport- og kommunikationsforbindelser, men også fordi en stærk antitysk indstilling i de skandinaviske lande – med undtagelse af Sverige – gjorde det vanskeligt at genoplive dem. Fra 1950 var det atter muligt regelmæssigt at sende gæstedelegationer til hinandens kongresser. Medens det første gang havde været Aksel Larsen, der havde fremført de skandinaviske hilsener til SEDs partikongres, var det i 1952, 1954 og 1956 Alfred Jensen, Ib Nørlund og Børge Houman – Aksel Larsens senere modstandere – der kom til Berlin. I 1956 modtog DDR fra Børge Houman, efter at Tysklands deling var blevet en åbenbar kendsgerning, idet de to tyske stater var blevet medlemmer af hver sin fjendtlige militæralliance, en sand hyldest som det »demokratiske og fredelige Tyskland«. På vegne af de danske kommunister lovede han at arbejde for en normalisering af de statslige relationer og at vende sig mod den »ulyksalige Atlantpagt« og den på det tidspunkt aktuelle »genoprustning af Vesttyskland«.[5] Dermed var han i fuld overensstemmelse med den aktuelle politik i DDR, der om foråret havde fået Sovjetunionens tilladelse til nu også at føre en aktiv udenrigspolitik overfor de ikke-socialistiske stater.

I 50erne lå magten i SED hos en elite, hvis erfaringer fra eksiltiden, til dels også de nordisk-danske havde en vis, ikke altid konfliktløs, indflydelse på meningsdannelsen og beslutningsprocesserne i deres parti i form af personlige erfaringer og bindinger til de derværende partieliter.[6] I og med at man fik en vidtgående udenrigspolitisk suverænitet i 1954/55, blev det et vigtigt politisk mål for SED at ophæve DDRs internationale isolation. Også i nabolandet Danmark skulle der ved hjælp af DKP skabes kontakter til DDR-sympatisører, og der skulle drives image-pleje som første trin på vej til folkeretlig anerkendelse.

Ansatser til et tøbrud

I efteråret 1956 påbegyndte SED en partiintern diskussion om afstaliniseringen og om Ungarn. Ved hjælp af skinbekendelse til SUKPs XX. partikongres og en erklæring om at stalinismen var en »degeneration« og »personkult«, havde SED forsøgt at komme uden om en diskussion af dens strukturelle årsager. Efter at den jugoslaviske udvikling var blevet rehabiliteret, efter Kominforms opløsning og efter at Gomoulka var vendt tilbage som leder af de polske kommunister, var der blevet plads til uortodokse og kritiske holdninger. Nedkæmpelsen af den ungarske folkeopstand førte derimod til, at de stalinistiske kræfter rykkede tættere sammen. Den intellektuelle variant af oppositionen i DDR under ledelse af Wolfgang Harich, docent i filosofi, blev slået ned allerede i december, hvilket markerede afslutningen på det intellektuelle »tøbrud«. SED gik i offensiven og indledte en kampagne mod »revisionismen«. Konflikterne i det danske parti forløb på lignende måde; især det betingelsesløse forsvar af de socialistiske landes politik – navnlig Sovjetunionens – var genstand for kritikken. I partiledelsen kom den reformvillige Aksel Larsen i mindretal over for en »hård kærne« af moskvatro. Larsens offentlige tilkendegivelser havde også vakt opmærksomhed i andre nordeuropæiske kommunistpartier. Især Just Lippe, som ubetinget tilhørte »den hårde kærne« i det norske kommunistparti, vendte sig mod Larsen, hvilket sikkert også kan forklares med den norske frygt for, at striden om den tidligere norske partiformand Peder Furubotn skulle blusse op igen. Derimod forsvarede de svenske kommunister sig mod Lippes bebrejdelser i december 1956, om at offentliggørelsen af en artikel af Aksel Larsen om begivenhederne i Ungarn var en belastning for samarbejdet mellem de nordiske kommunistpartier.[7] For de få, der var indviede i begivenhederne i de to partier, var det umuligt ikke at få øje på parallellerne mellem den danske partidiskussion og de stadig voksende konflikter i SEDs partiledelse, hvor det foruden personlige og magtpolitiske interesser også drejede sig om nationale spørgsmål og om en ændring i den interne politiske stil.

Så sent som i december 1956 fremlagde SEDs centralkomites Afdeling for Udenrigspolitik og internationale Forbindelser (AP/IV), der var ansvarlig for partirelationerne, i anledning af den kommende 19. ekstraordinære partikongres i det danske parti en information, der »ikke måtte offentliggøres« til dets politbureau samt til brug for eget arbejde (Fordelt til: Politbureau 20x, Afdeling AP/IV 12x), der indeholdt et referat af en

artikel »Land og Folk« (LoF) fra den 10. december om den partiinterne diskussion forud for kongressen.[8] Forud for dette havde det af centralkomiteens internationale afdeling udgivne fjortendags-blad »Aus der internationale Arbeiterbewegung« allerede i september bragt en artikel, hvori SED aviserede sin holdning til en eventuel dansk konflikt. »I visse diskussionsindlæg« fra danske kommunisters side havde man bemærket »visse afvigelser fra partiets grundprincipper«, hvis årsag var at finde i »antisocialistisk propagandas indflydelse«.[9] Imidlertid lå rapporterne om det danske søsterparti i 1956 stadig inden for rammerne af det normale. Larsens tale på partiets landsmøde i september, hvori han redegjorde for DKPs opfattelse af begivenhederne på den XX. partikongres i sovjetunionens kommunistparti, blev bragt uden kommentarer.[10] Hans artikel i LoF fra 26. november fandt ligeledes positiv genklang hos SED, idet man vurderede den som en opfordring til partienighed og internationalt samarbejde samt som en positiv reaktion på »de sovjetiske troppers solidariske hjælp i Ungarn«. I sin rapportering om den diskussion, der var begyndt i LoF i slutningen af december, kom der dog nu klare tilkendegivelser fra SEDs side. Centralkomitemedlemmet Palle Andersen fra partiledelsen på B&W blev demonstrativt i forbindelse med sine bemærkninger om arbejderenhed betegnet som tilhørende »flertallet« blandt partimedlemmerne, der havde en »Marxistisk-Leninistisk« indstilling.[11]

Mens det havde været nemt for SED at knuse den intellektuelle opposition, så varede det til det 30. centralkomitemøde den 1. februar 1957 før konflikterne i partiledelsen med politbureaumedlemmet Karl Schirdewan, som også statssikkerhedsminister Ernst Wollweber sympatiserede med, blev vendt til Ulbrichts fordel og endnu et år, før de kunne bringes til afslutning.

SED på DKPs kongres i 1957

Til DKPs kongres i januar 1957 sendte SED en hilsen, hvori man i overensstemmelse med sin udenrigspolitiske målsætning, der primært var rettet mod Forbundsrepublikken, manede til »enhed og solidaritet« mellem kommunister i al almindelighed og mellem tyske og danske kommunister i særdeleshed – mod militaristerne i Bonn. Der blev givet megen plads til de danske partidiskussioner i det internationale SED-tidsskrift. Ganske vist havde Larsen talt om nødvendigheden af de sovjetiske troppers indgriben i Ungarn, men alligevel, sådan blev det udtrykt

på SED'sk, havde han brugt »nogle uklare formuleringer, der af mange kammerater i diskussionen blev benyttet til revisionistiske angreb på marxismen-leninismens principper. Det var først via kongressens politiske udtalelse, der, og det blev også officielt rapporteret, var blevet vedtaget med to stemmer imod og ni, der afholdt sig fra at stemme, at man havde nået en »entydig orientering«. Om diskussionen hed det også, at »mange kammerater« havde vendt sig mod at »forvandle partiet til en diskussionsklub«, og her var det igen Palle Andersen, der var SEDs kronvidne.[12] I februar kom der også et informationsmateriale om kongressen fra afdeling AP/IV til den ovennævnte modtagerkreds. Materialet var udarbejdet på basis af den gæstedelegerede, som SED havde haft med på Kongressen, Lotte Möller-Spangenberg, der var velbevandret i danske forhold. Efter sin deltagelse i Den spanske Borgerkrig havde hun arbejdet som sekretær for KPD-regionsledelse Nord samt for ISH i København, og havde som dansk gift overlevet interneringen, bl.a. i Stutthof. Partiinformationsmaterialet betegnede den danske centralkomiteberetning som »overordentlig præget af (Larsens) personlige opfattelser« uden »principielt korrekt analyse og marxistisk-leninistisk orientering i spørgsmålet om begivenhederne i Ungarn«; med sin »vaklen og uklarhed« havde Larsen ikke orienteret diskussionen mod de afgørende spørgsmål i partiets kamp »mod revisionisme og fraktionsmageri«. Larsens bekendelse til international solidaritet stod overfor hans tilkendegivelser om, »at vi lader ikke vore opfattelser, vore interesser og politik diktere af andet end det danske folks interesser«. Informationsmaterialet mundede ud i en konstatering af, at Larsen var veget for reaktionen og havde imødekommet revisionismen. Men set fra SEDs synspunkt var kongressen et »fremskridt«, idet »den påviste farerne ved revisionistisk fraktionsmageri« og viste, »at de fleste stod på de marxistisk-leninistiske princippers grundlag«. SEDs kritik vedrørte i sin essens »partiledelsens svagheder«, der primært kunne begrundes med »kammerat Larsens subjektivitet«. Bebrejdelsen, at man ikke i tilstrækkelig grad inddrog »aktionsfællesskabet med de socialdemokratiske arbejdere« i overvejelserne, var snarere en imødekommelse af Moskvas ulykkelige tilnærmelsesforsøg til Den socialistiske Internationale.[13] Faktisk havde de til dels meget voldsomme diskussioner på DKP-kongressen, hvor man krævede, at der skulle tages initiativ til årlige konferencer mellem de kommunistiske partier, til etablering af internationale organer samt oprettelse af en international skole, helt i modstrid med hvad Larsens sagde, i høj grad svaret til Moskvas intentioner. Allerede nu blev de første tegn på DDRs

særlige rolle tydelige. F.eks. vendte Peter Høj sig mod, at DDR skulle gennemføre yderligere betalinger til Sovjetunionen, fordi en sænkning af levestandarden i DDR i resten af verden ville blive opfattet som et minus for socialismen. Villy og Dagmar Andreasen fortalte om »de imperialistiske efterretningstjenesters muldvarpearbejde i DDR«.[14] De havde begge, han som tidligere ISH-mand og nu formand for de københavnske skibsværftsarbejdere, fra modstandskampens tid gode kontakter til tyske kommunister. Set fra DDRs synspunkt var den vigtigste begivenhed på partikongressen den politiske udtalelse, der forpligtede partiledelsen til at arbejde for bedre og kontinuerlige forbindelser med søsterpartierne.[15]

Samarbejde over Østersøen

Fra midten af 50erne havde DDR forstærket sine bestræbelser på at forbedre de internationale relationer i Østersøområdet, herunder landets egen rolle i regionen.[16] Ungdomsorganisationen FDJ, der allerede havde udsendt en invitation til at tage dette emne op i forbindelse med ungdoms- og studenterverdensfestivalen i Warszawa, arrangerede i sommeren 1956 et kammeratligt stævne for ungdommen i alle Østersølandene i DDRs kystegne. For dem, der gik ind for en hurtig opbygning af socialismen i DDR, selvom prisen var en langtidsdeling af Tyskland, hvilket indebar en konsolidering af de bestående magtforhold i parti og regering, var internationale kontakter, navnlig med nabolandene, af stor betydning. Til det brug kunne de ikke regne med Polen under Gomoulka, der var som en »rød klud« for Ulbricht; ej heller med de vesttyske kommunister, der efter 1956 eksisterede illegalt. Derfor måtte man nu tillægge relationerne til de skandinaviske naboer, og dermed altså også partirelationerne, en større betydning.

I slutningen af juli 1957 rettede værftsarbejdere fra DDR og Danmark efter et møde i Warnemünde forslag til »alle kollegaer i Østersølandene« om at overveje »initiativer til sikring af freden« og afholde en »konference for værfts- og metalarbejdere« i Rostock. Den 11. august blev der under ministerpræsident Grotewohls og SUKPs præsidiemedlem Mikojans tilstedeværelse udsendt en invitation til den første Østersøuge i sommeren 1958. Invitationen kom fra SED-chefen i Rostock, Karl Mewis, veteran fra Den spanske Borgerkrig og tidligere leder af KPD-regionsledelse Nord, en mand der var godt bekendt med danske forhold. I samme måned beskæftigede Selskabet til kulturelle kontakter med Udlandet (GkVA) sig ligeledes med at optage kontakt med sømandsorganisationer i Nordeuropa.[17]

I sommeren 1957 var det kommet til alvorlige konflikter i partiledelsen i Moskva. Det var kun ved hjælp af støtte fra militæret, at Krustjov kunne få indkaldt til et centralkomitemøde, hvor han kunne få sin vilje igennem over for præsidiets flertal. Som følge af turbulensen i Moskva var der større spillerum for fraktionskampene i de andre kommunistpartier.

En dansk partidelegation var i august 1957 inviteret til Moskva med henblik på officielle samtaler, og herunder diskuterede man også ideen om at afholde en Østersø-fredskonference. Repræsentanterne for DKP satte spørgsmålstegn ved mulighederne for succes for et sådant arrangement, da det ville blive svært at gøre det populært i befolkningen i et NATO-land. Man opfattede aktioner mod dansk samarbejde med Forbundsrepublikken på forsvarsområdet som langt mere realistiske.[18] Midt i september modtog et ikke ret begejstret SED fra Palle Andersen oplysninger om samtalerne i Moskva og den danske centralkomites vurdering af dem.[19]

I oktober tog SED initiativ til uden for dagsordenen på Det faglige Verdensforbunds kongres i Leipzig at afholde en drøftelse med repræsentanter for alle Østersø-landene med henblik på fællesaktioner »der skulle gøre Østersøen til et fredens hav«.[20] Disse drøftelser fortsattes efterfølgende i Rostock med medlemmer af Dansk Metals afdeling i Odense og de københavnske skibs- og havnearbejdere.[21] Derimod omtaltes disse planer ikke i SEDs forestillinger om partidrøftelser med DKP i december 1957.[22] Partidelegationen, der ledede af Aksel Larsen, omfattede også politbureaumedlem og partisekretær Poul Thomsen, og Svend Nielsen, mangeårigt medlem af Sømandsforbundet og medlem af redaktionsledelsen i LoF, samt centralkomitemedlem Villy Fuglsang, veteran fra Den spanske Borgerkrig og landbrugsekspert, samt Harald Bentzen fra den københavnske afdelingsledelse. De mødtes med SED-repræsentanterne Walter Ulbricht, politbureaumedlemmerne Hermann Matern, tidligere emigrant i Nordeuropa, Heinrich Rau, veteran fra Spanien og formand for Centralkomiteens udenrigspolitiske kommission og Friedrich Ebert, samt centralkomitemedlemmerne Hermann Axen, chefredaktør for SED-organet »Neues Deutschland«, samt Karl Mewis. Ifølge en fælles erklæring var den »nuværende internationale situation og kampen for freden, den internationale arbejderbevægelses spørgsmål, situationen i de to lande samt de politiske spørgsmål, der interesserer de to partier, navnlig med hensyn til relationerne mellem de to lande og folk« emner for drøftelserne. Under opholdet i DDR aflagde delegationen også besøg i

Rostock-området. I sin hilsningstale, mindede Karl Mewis om den fælles kamp mod fascismen og om emigrationstiden. I sin svartale roste Aksel Larsen ifølge »Ostseezeitungs« dækning også mottoet »Østersøen skal være et fredens hav«. I sin tale på Warnow-værftet i Rostock erklærede han, at han havde erkendt nødvendigheden af, at der i fremtiden skulle være tættere kontakt mellem den danske arbejderklasse og DDR. Herefter aflagde delegationen, nu uden Larsen, besøg på LPG Trinwillershagen.[23] De blev ledsaget af Hermann Schuldt, sekretær for landbrug i SED i Rostock. Spaniensveteranen Schuldt havde i sin emigrationstid i Danmark en kort tid fungeret som leder af KPD-gruppen med ansvar for økonomi og ledelse af afsnittet.

Det er klart, at det i den type bilaterale partidrøftelser næppe var muligt at nå frem til en »fuldstændig enighed i alle den internationale arbejderbevægelses principielle spørgsmål«, som det blev formuleret i fælleserklæringen. For danskerne var der stadig en række åbne spørgsmål, navnlig i forbindelse med Harich-processen; også mottoet »Østersøen – fredens hav« var ikke blevet færdigdiskuteret. Det var umuligt at undgå formuleringsmæssige vanskeligheder i forbindelse med fælleserklæringen. Hermann Axen beskrev efterfølgende[24] visse principielle meningsforskelle med Aksel Larsen om formuleringer så som »begge partier kæmper for en videre befæstelse af enheden mellem de kommunistiske og arbejderpartierne på den proletariske internationalismes grundlag, navnlig det broderlige forhold til SUKP«, om hvis ledende rolle Larsen havde den lakoniske kommentar at »intet parti kommanderer«. Også i forbindelse med »det socialistiske demokrati i DDR« var Larsen tilbageholdende; ifølge eget udsagn havde han dårligt kunnet lære det at kende på to dage. Hvis hans indvendinger mod at man skulle udvise troskab mod Moskva i enhver henseende, var alarmerende, og selvom han indirekte tog afstand fra Moskva-erklæringen fra november, så var hans indvendinger mod mottoet om Østersøen som et fredens hav langt mere tungtvejende for SED, fordi de satte spørgsmålstegn ved den ubetinget nødvendige danske støtte til DDRs initiativ om en Østersøuge i Rostock. Larsen mente, at det ville have været bedre i første omgang at få et sådant motto gjort populært via fredsbevægelserne i de kapitalistiske stater; nu kom de fra de socialistiske stater og var derved »stemplet«. Derved satte han fingeren på det ømme punkt i dette motto, der oprindeligt stammede fra Krustjov; han havde nemlig ikke haft held til at få finnerne til at falde for det i forbindelse med sit besøg i Helsingfors i juni 1957.[25] Endelig indeholdt SED-DKP-erklæringen intet om Østersøugen.

Aftalerne drejede sig om udvikling af de gensidige kontakter, regelmæssig udveksling af information og fællesbestræbelser for bi- og multilaterale partidrøftelser. Der var yderligere en drøftelse med Thomsen og Fuglsang den 19. december i centralkomiteens gæstebolig, med deltagelse af Willi Adam, der i eksiltiden i lang tid havde været leder af KPD-gruppen i Danmark, Kurt Heiss, spaniensveteran og i 1957 generalsekretær for GkVA, Paul Markowski, sektorchef i centralkomiteens afdeling AP/IV samt Guido Zamis og Arnim Zeissler.[26]

I begyndelsen af februar 1958 afholdtes SEDs 35. centralkomitemøde, hvor Ulbricht gik af med sejren over sine modstandere. I beretningen, som blev aflagt af Erich Honecker, kandidat til politbureauet, fordømtes »gruppen Schirdewan, Wollweber og andres splittelsesaktiviteter«, hvis fejl i første række bestod »i den opportunistiske fortolkning af begivenhederne på SUKPs XX. partikongres«, »i fejlvurderingen af situationen« og »en undervurdering af NATO-politikken«.[27] Centralkomitemødet tog også rapporten om forløbet af partidrøftelserne med DKP til efterretning. Den ligeledes offentliggjorte evaluering talte om »overensstemmelse« i de vigtigste spørgsmål; de danske kammerater havde i løbet af drøftelserne »erklæret sig enige med en understregning af SUKPs ledende rolle«, der var fuld overensstemmelse i vurderingen af Forbundsrepublikken som aggressiv og DDR »som en fredsfaktor i Europas hjerte«.[28] I Danmark diskuterede DKPs centralkomite den 1. og 2. februar, hvad der var sket ved partidrøftelserne i Berlin. På forhånd havde det danske sekretariat som bilag til rapporten udsendt en meddelelse om »Østersøugen i DDR«, der beskrev festugen og dens underpunkter og DKPs mulighed for at støtte den.[29] En repræsentant for LoF, Helge Larsen, havde allerede deltaget i det første møde i planlægningsudvalget den 30. januar i DDR.[30]

Det var kommet til en afklaring af de udenrigspolitiske mål, navnlig det helt centrale Tysklands-spørgsmål, i SED efter de partiinterne stridigheder i 1957/58. Efter det 35. centralkomitemøde var den holdning, at man ikke for enhver pris skulle tilstræbe en genforening, blevet dominerende; at DDR var en fast bestanddel af den »socialistiske lejr«. Mens man i januar 1955 i et budskab fra Volkskammer-præsidenten til formanden for Det danske Folketing stadig havde talt om »en demokratisk genforening af Tyskland via fællestyske frie valg«[31], så ville DDRs regering i sin erklæring af 2. september 1957 til alle Østersølande nu kun gå ind for »hele det tyske folks interesser« i spørgsmålet om en sikring af freden.[32] Selvom den V. SED-partikongres ikke ville give afkald på det krav, der

nu var stivnet til et ritual, om »genforening af Tyskland«[33] understregede den eftertrykkeligt sin villighed til »skabelse og udvikling af normale relationer med alle lande«.[34] Selvom der i de følgende år ikke opnåedes endelig klarhed om dette spørgsmål i partiledelsen, var Mewis, partichefen i Rostock, blandt dem, der pressede på for at opnå international anerkendelse af DDR, og som også så formålet med Østersøugen i dette mål.[35]

I de planer, som SED-distriktssekretariatet i Rostock lagde for Østersøugen, var kernen en arbejderkonference, og det, man havde for øje, var en »konference for sømænd og havnearbejdere«, der skulle forfølge det mål at skabe et »aktionsfællesskab mellem faglige organisationer mod NATOs krigsplaner«. Det blev sagt, at man i sømændenes internationale klub – især med de skandinaviske matroser – skulle diskutere planlægningen og gennemførelsen af Østersøugen.[36] Det internationale initiativudvalg til den første arbejderkonference i Rostock inden for rammerne af Østersøugen bestod overvejende af værfts-og havnearbejdere samt sømænd. For DDR var det Willi Grünert, der førte pennen. Den tidligere emigrant i Danmark – og her havde han også stået ISH nær – var nu leder af Den internationale Sømandsklub i Rostock.[37] Det var først efter adskillige tysk-danske drøftelser, at der i maj 1958 blev optaget norske og svenske fagforeningsfolk i planlægningsudvalget. Willi Grünert plæderede lidenskabeligt for ideen om en konference blandt sømænd, værfts- og havnearbejdere, og heri blev han støttet af Paul Rathke, formand for IG-Metal i Rostock. Men blandt de udenlandske medlemmer af initiativudvalget var det kun danskerne, der udtalte sig til fordel for en sådan konference: Christian Christensen, formand for de københavnske havnearbejdere, Villy Andreasen, formand for de københavnske værftsarbejdere, Svend Petersen, kontrollør for sømandsforbundet samt Georg Eugen Schröder fra søfyrbøderne. De andre anså en udvidelse af deltagerkredsen for uomgængelig nødvendig. Men det var ikke kun den danske delegation – den bestod af 15 havnearbejdere og 12 sømænd – på arbejderkonferencen i sommeren 1958, der forblev trofaste mod den oprindelige hensigt.[38] Også den norske delegation med Aasmundt Beckholdt som drivende kraft rekrutterede i de første år overvejende deltagere blandt arbejderne på skibsværfterne i Oslofjorden.[39]

Hamskifte i DKPs ledelse

I begyndelsen af juni 1958 kunne Poul Thomsen fortælle SED om de ny udviklinger i det danske parti. Til trods for interne partistridigheder om

de jugoslaviske kommunister – Tito havde vægret sig ved at underskrive Moskva-erklæringen – forsikrede Thomsen, at DKP stod fast på denne erklærings grundlag.[40] Omkring midten af juni var det blevet kendt, at man til trods for løfter om det modsatte havde henrettet den ungarske ministerpræsident Imre Nagy. På foranledning heraf havde Aksel Larsen skrevet et memorandum »Hvor står vi?« til sin partiledelse, hvori han beskrev nødvendigheden af et »hamskifte« med henblik på partiets fremtid. Dermed nåede partistridighederne deres første højdepunkt. I slutningen af måneden blev der holdt møde i SED-distriksdelegeretkonference i Rostock. Foruden en svensk repræsentant var også Ragnhild Andersen, Alfred Jensens kone og i mange år Aksel Larsens modspiller, kommet til Rostock. På vegne af DKPs centralkomite takkede hun for invitationen til Østersøugen, der ifølge hende var blevet modtaget med »begejstring«.[41] I slutningen af juni deltog Larsen i Berlin i en drøftelse mellem kommunistiske partier fra 15 lande, han talte også på afslutningsmødet.[42] Derimod undgik han – eller var han ikke blevet inviteret? – åbningsmødet ved den første Østersøuge i Rostock, hvor fremtrædende kommunistiske funktionærer fra Sverige og Norge, ja, endog Emil Lövlien deltog.[43] Lövlien var formand for NKP 1946-1965. Til den V. SED-partikongres, der fandt sted nogenlunde samtidig i Berlin, overbragte Ludvig Hansen, en tidligere havnearbejder, den danske hilsen, der hyldede SED som »et godt eksempel« og »et godt forbillede« for DKP, navnlig »i opgøret med de kræfter, der fører en splittelsespolitik blandt de kommunistiske partier«.[44] Åbenbart havde »den hårde kærne« omkring Ib Nørlund, Alfred Jensen, Ragnhild Andersen m.fl. allerede fået overtaget i DKP.

I august 1958 behandlede en informationsskrivelse fra den internationale centralkomiteafdeling i SED den danske problemstilling (udsendt til: Politbureau 27x, afdelingen for udenrigspolitik 13x, afdelingen for agitation 10x). Under overskriften »Om konflikterne i Danmarks Kommunistiske Partis centralkomite« gaves et resumé af artikler i Svenska Dagbladet (17. aug.) og Land og Folk (16. aug.), der gik ud på, at Larsen ikke ville fordømme Tito.[45] I september kom der yderligere en informationsskrivelse under den usædvanlige overskrift »Til politbureauets medlemmer om situationen inden for DKP«. ADN-korrespondenten Ursula (Ulla) Jessing, sammenfattede her på 10 sider sine tanker om »den dybe krise« i DKP. Ifølge hende havde der i den danske partiledelse siden foråret 1956 eksisteret »risiko for en splittelse«, hvilket allerede havde vist sig i visse spørgsmål. Aksel Larsen var leder for et mindretal på syv ud af

Ragnhild Andersen, leder af Kvindeligt Arbejderforbunds Afd. 5 og kommunistisk medlem af Folketinget i 1945 var blandt tilhængerne i DKP af initiativerne til Østersøugen. (ABA, original Det Kgl. Bibl.)

36 medlemmer i centralkomiteen.[46] SEDs internationale tidsskrift havde kort skrevet om DKPs centralkomitemøde i august, »Neues Deutschland« bragte også uddrag af beslutningerne forud for partikongressen.[47] Tidsskriftet for de kommunistiske og arbejderpartierne, »Probleme des Friedens und des Sozialismus«, der udkom i Prag, og som ikke alene var talerør for SED, men tillige for den kommunistiske verdensbevægelse under Moskvas ledelse, havde skrevet mere udførligt om plenarmødet. Læserne fik at vide, at Larsen med sine »revisionistiske« tilkendegivelser var kommet i mindretal med stemmetallene 27:7 ved afstemningen. Det han i grunden havde krævet var, »at partiet skulle forlade den proletariske internationalismes principper og afbryde forbindelsen til den internationale kommunistiske bevægelse«. Derved var Larsen kommet til at høre til blandt »de i andre partier afslørede revisionister«; hans synspunkter måtte »afvises«, og partiets enhed måtte befæstes. Artiklen tilkendegav en klar forståelse for de danske kommunisters bekymring »fordi en lille gruppe højreopportunistiske elementer åbenlyst var slået ind på splittelsens vej og allerede helt uberettiget havde dannet et »centrum« med Larsen i spidsen«; deres kamp mod »fraktionsmagerne« ville »finde enstemmig støtte i den internationale kommunistiske bevægelse«.[48] Allerede det følgende nummer af den internationale SED-bulletin kunne som forberedelse af partiets 20. kongres bringe DKPs politbureaus stillingtagen til det internationale samarbejde i Moskvas og Østberlins betydning af ordet; heri fordømte man de »revisionistiske strømninger« i DKP.[49] SED gav også andre »søsterpartier« mulighed for at ytre sig i striden. Den hollandske KP-generalsekretær, Paul de Groot, også en ISH-veteran, sammenlignede Larsen med »de højreorienterede« i sit land, med »de jugo-

Arbeiter und Gewerkschafter der Ostseestaaten!

Ihr geht wie wir in der Heimat am Ostseestrand Eurer friedlichen Arbeit nach; Ihr baut Schiffe wie wir, beladet sie mit den Schätzen des Landes und den Früchten Eurer Arbeit, bringt sie in ferne Länder und kehrt mit reicher Fracht zurück. Die Ostsee hat für uns alle in den Anliegerstaaten die gleiche lebenswichtige Bedeutung als Handels- und Schiffahrtsweg, an dessen friedlicher Sicherung wir gleichermaßen interessiert sind. Uns Arbeiter der Ostseeländer verbindet das gemeinsame Wollen.

DIE OSTSEE muß ein Meer des Friedens sein

Unvergessen ist das große Unglück, das der räuberische deutsche Imperialismus und Militarismus im zweiten Weltkrieg über das deutsche Volk und alle anderen Völker der Ostseestaaten gebracht hat. Mit um so größerer Sorge stellen die friedliebenden Völker, vor allem die Arbeiter unserer Länder fest, daß die gleichen Kräfte des deutschen Imperialismus wiederum den Frieden bedrohen.

Neben dem Ausbau starker Militärbasen in Kiel und Flensburg stellt vor allem die in Paris beschlossene Errichtung von Abschußbasen für Atomraketen auf dem Gebiet der Bundesrepublik eine furchtbare Bedrohung des Lebens und der friedlichen Arbeit aller Menschen der Ostseestaaten dar.

Kein Arbeiter kann zu dieser Gefahr schweigen und dieser Entwicklung tatenlos gegenüberstehen. Wir Arbeiter tragen für die Erhaltung des Friedens im Ostseeraum eine besonders große Verantwortung. Wir sind stark genug, diese Gefahren abzuwenden. Wir können es, wenn wir uns verständigen, einigen und eine breite Bewegung entfachen gegen die drohende Atomkriegsgefahr und für die Sicherung des Friedens im Ostseeraum. Wir glauben, daß es eine gemeinsame Auffassung bei den Arbeitern der Ostseeländer über den Rapacki-Plan zur Schaffung einer atomwaffenfreien Zone in Mitteleuropa gibt.

Aus diesem Grunde haben Arbeiter aus Dänemark, Schweden, Finnland, Norwegen, der Sowjetunion, der Volksrepublik Polen und der Deutschen Demokratischen Republik sowie der Deutschen Bundesrepublik vorgeschlagen, ihre Arbeitskollegen aus den benachbarten Ostseeländern zur gemeinsamen Arbeiterkonferenz einzuladen. Jedes Jahr in der Ostseewoche — erstmalig am 7.—8. Juli dieses Jahres — sollte ein solches Arbeiterforum stattfinden, auf dem die Arbeiter über ihre engere Zusammenarbeit im Kampf für die Erhaltung und Sicherung des Friedens beraten und Maßnahmen festlegen werden.

Den første indbydelse til Arbejderkonferencen, der var et led i Østersøugen i DDR i 1958. (ABA)

slaviske pseudokommunister«, ja ligefrem med Imre Nagy – hensigten hermed var for første gang i et SED-organ at kriminalisere den, man hidtil havde betegnet som »kammerat Larsen«.[50]

Den 20. DKP-kongres fandt sted i København i dagene fra den 31. ok-

tober til den 2. november 1958. I blomstrende vendinger hyldede centralkomiteens beretning de præstationer og fremskridt, som DDR havde nået. Kongressen, der betegnede revisionismen som den største fare for partiet, fandt at partiets hovedopgaver i forbindelse med udenrigspolitikken og de internationale aktiviteter var at bekæmpe den vesttysk-danske enhedskommando og støtten af bestræbelserne for at få oprettet atomvåbenfri zoner i Europa eller m.a.o. ideen om »Østersøen – et fredens hav.[51] Karl Mewis, der i forbindelse med den V. SED-partikongres var rykket op som kandidatmedlem til politbureauet, havde været gæst på kongressen. Efterfølgende aflagde han rapport til sin partiledelse om den politiske fordømmelse af Aksel Larsen. Men der havde egentlig ikke været nogen strid; Larsen havde afvist at lade sig opstille til centralkomiteen. Mewis vurderede kongressen som en »overordentlig betydningsfuld sejr for marxist-leninisterne«, men anså stadig en splittelse af partiet for en aktuel mulighed.[52] De følgende numre af det internationale SED-tidsskrift bragte udførlige artikler om den danske partikongres. Man var begejstret for, at der ikke var blevet optaget nogen fra »dette mindretal« i centralkomiteen.[53] Formandsposten var blevet overtaget af den 32-årige Knud Jespersen, en relativt ukendt fagforeningsmand fra Ålborg. I DDR offentliggjorde man kongressens vedtagelse, hvori man manede til enhed i den kommunistiske verdensbevægelse[54] samt beretningen fra det 2. centralkomitemøde, der havde ekskluderet Aksel Larsen fra partiet og havde genvalgt Poul Thomsen som partisekretær og Martin Nielsen som chefredaktør på LoF, samt appellerede til »alle socialismens tilhængere« til at samle sig om DKP og at vende sig imod ethvert forsøg på at oprette nye »socialistiske« partier.[55] På grundlag af Mewis-rapporten traf SED-ledelsen en beslutning om »foranstaltninger til at fremme et bedre samarbejde med DKP«, der skulle bestå i interne drøftelser i Berlin, invitation af små danske delegationer, der skulle studere socialismens opbygning i DDR, intensivering af udvekslingen af delegationer, fremsendelse af skolingsmateriale, mulighed for DKP-medlemmers deltagelse i kurser på partihøjskolerne eller distriktspartiskolerne samt en udvikling af dansk arbejderturisme i DDR.[56]

Tættere samarbejde mellem DKP og SED

I sin gennemgang af vanskelighederne med Aksel Larsen på et møde, der fandt sted midt i december i »Østersøuge-udvalget«, krævede Mewis, at NATO-landet Danmark skulle beslutte sig »for en af de to tyske sta-

I 1958 blev Aksel Larsen på DKPs kongres, der blev holdt bag lukkede døre i den gamle Landstingssal på Christiansborg, afløst af Knud Jespersen. Året efter i 1959 dannede han Socialistisk Folkeparti. (ABA. Fotograf Aage Sørensen)

ter«. Men hidtil havde der også fra DDRs side været gjort alt for lidt for at gøre den socialistiske tyske fredsstat populær i Danmark.[57] På det første møde blandt repræsentanter for alle de kommunistiske partier i Østersølandene, der på SEDs invitation skulle forberede Østersøugen som et fælles fredsinitiativ, brystede Mewis sig ligeledes med SEDs rolle i DKPs »afklaringsproces«: »Denne havde kun kunnet finde sted, fordi vi ved sidste års Østersøuge havde en delegationsudveksling mellem det danske parti og vort parti.« Ifølge Mewis havde det i striden med Aksel Larsen »ikke drejet sig om småting«, men derimod »om hvorvidt NATOs indflydelse i Danmark skal fortsætte«. At Larsen ikke havde været indstillet på »at føre kampen mod NATO-kræfterne med stor beslutsomhed« skyldtes først og fremmest hans opfattelse »af de to tyske stater« og initiativet om »Østersøen – et fredens hav«. Men nu var alle uklare punkter skaffet af vejen, og den danske centralkomite havde i den foregående uge udtrykkeligt hilst idéen om at forvandle Østersøen til »et fredens hav« velkomment,[58] [59] og arbejdet kunne nu gå i gang. I forlængelse af disse drøftelser fortsatte Nørlund og Thomsen deres samtaler med Matern, Mewis og Peter Florin, lederen af den internationale afdeling i centralkomiteen. Danskerne gav en optimistisk fremstilling af situationen i deres parti. Ganske vist havde stridighederne medført nogle hundrede udmeldelser, navnlig i København, men der var også kommet 150 nyindmeldelser. Det der derimod bekymrede dem var muligheden af, at Larsen ville oprette et nyt parti, hvilket han var gået i gang med i november med henblik på en endelig oprettelse den 15. februar 1959. Hermann Matern, der fra 1949 havde været formand for den centrale partikontrolkommission,

og som var velbevandret i de intriger, der knyttede sig til efterkrigstidens stalinistiske processer, beroligede danskerne med en forsikring om, »at man også i vore arkiver vil udforske visse danskeres fortid, folk der under krigen plejede omgang med Gestapo og Secret Service«.[60] I det intensive samarbejde, der fandt sted mellem DKP og SED, og som fra tysk side blev gennemført via partiorganisationen i Rostock, fik udvekslingen af delegationer stor betydning. Ved den konference, som DKP i København afholdt, var der deltagelse fra partiledelsen i Rostock ved den endnu ikke 32 år gamle Harry Tisch, der i 1962 skulle afløse Mewis på posten som distriktspartichef, samt Karl Deuscher. Ingen af disse havde noget forhold til Danmark, hvilket forklarer deres blåøjede rapport om »sund optimisme og kampmod«, blandt de danske kammerater samt deres konklusion om en »styrkelse af partiet«. Under alle omstændigheder var det alene deres konstatering af en »vækst i DDRs autoritet i Danmark« der var af betydning for SED;[61] den københavnske partiformand, Ingmar Wagner, havde jo i sin tale understreget, at det var i overensstemmelse med det danske folks dybeste interesse at knytte nærmere forbindelser med DDR i den fælles kamp mod tysk imperialisme, og havde tilføjet, at man ville sende tusind danskere til den næste Østersøuge.[62] I forbindelse med 1. maj 1959 kom en SED-delegation under Erich Honeckers ledelse til København. Honecker, der indtil 1955 havde været formand for FDJ, kendte fra den tid den københavnske partisekretær, Ingmar Wagner, der fra 1950 til 1956 havde været formand for DKU. Det er sandsynligt, at Honecker af ham fik en beskrivelse af de interne forhold i det danske parti. I det af Honecker og Jespersen underskrevne kommuniké udtalte begge parter sig til fordel for nærmere relationer og en intensivering af delegationsudvekslingen; i særdeleshed ville de i fællesskab støtte Østersøugen.[63] I SED-politbureauets beretning til centralkomitemødet i maj hed det om denne rejse, at delegationen i løbet af drøftelserne havde fået indtryk af, at DKP »efter at de i lange og vanskelige konflikter havde befriet sig fra revisionisterne og disses leder, Aksel Larsen, nu takket være en radikal og principiel politik« havde kunnet genvinde »sin position i den danske arbejderklasse«. En »klar holdning i det danske søsterparti med hensyn til en række grundprincipper i marxismen-leninismen« mente SED-delegation at have iagttaget i »atmosfæren« i drøftelserne og i »den overordentlig store interesse for kampen mod den tyske militarisme og for opbygningen af socialismen i DDR«. Beretningen, som blev fremført af Edith Bauman, drog den konklusion, at der i Danmark måtte gøres endnu mere for at udbrede kendskabet til

DDR. Alt i alt havde rejsen vist, »at der også i dette nordlige naboland er ved at ske en stemningsforandring til vores fordel«. Man skulle i forøget omfang fortsætte bestræbelserne på at opbygge statslige, samfundsmæssige og økonomiske relationer med Danmark tillige med de omtalte informationsaktiviteter.[64] Faktisk var de første følere sendt til de danske myndigheder allerede i marts med henblik på at få optaget forhandlinger om en dansk anerkendelse af DDR-pas,[65] og midt i juni skulle Karl Mewis under et besøg, som Clarté havde inviteret ham til at aflægge i København, mødes med statsminister Viggo Kampmann.[66] Den 5. juni gav Erich Honecker den internationale centralkomiteafdeling besked om at gennemføre en række foranstaltninger, der var aftalt med Jespersen, herunder en forbedring af arbejdsforholdene for ADN-korrespondenten i København. Bortset fra den materielle hjælp var hævdelsen af partiets »ledende rolle« i Danmark i de socialistiske landes øjne af vital betydning for DKP. Mange internationale forbindelser, det være sig mellem faglige organisationer eller i frihedskæmpernes internationale organisation (FIR), var i hænderne på de kommunister, der holdt med Aksel Larsen. I slutningen af marts havde den danske centralkomite vedtaget en erklæring, om at »kommunisterne« på ingen måde kunne anerkende Socialistisk Folkeparti som en del af den danske arbejderbevægelse eller den socialistiske bevægelse i Danmark.[67] I overensstemmelse hermed gav Honecker besked til sektorlederen af den internationale centralkomiteafdeling, Horst Meyer, også tidligere emigrant i Nordeuropa, om at informere den antifascistiske modstandskomite i DDR om den »hidtidige forbindelsesmand for FIR i Danmark«, Herluf Rasmussens, »revisionistiske optræden«; i fremtiden skulle forbindelsen med frihedskæmpere udelukkende formidles fra SEDs centralkomite til DKP. Også FDGBs forbundsledelse skulle »informeres«, om at afbryde alle forbindelser med »Larsen-folkene«, og man skulle diskutere det, at de faglige relationer alene skulle formidles via DKPs centralkomite.[68]

SED-støtte til DKP

I sommeren 1959 pressede danskerne igen på for at få hurtig og effektiv støtte til deres parti. I juli accepterede SED Wagners forslag om foreløbigt at indsætte DKP-politbureaumedlemmet Villy Karlson som korrespondent for »Neues Deutschland« i København. Dermed havde man taget det første skridt i retning af en materiel sikring af en grundkadre af politarbejdere. Men der skulle mere til. Fra september til ind i december

forsøgte DKP at overbevise SED om, at det ville være en god idé i København at oprette et informationscenter om udviklingen i de to tyske stater. Når bortses fra nogle trykkemaskiner fik man ikke megen materiel hjælp.[69] Derfor fremlagde Wagner og Jespersen forslag om oprettelse af en venskabskomite. En sådan eksisterede allerede i alle andre nordeuropæiske lande; hidtil havde en udpræget antitysk stemning ikke varslet godt for oprettelsen af en sådan organisation. Nu hævdede DKP, at antipatien var rettet mod den tyske imperialisme; manglende viden om DDR i befolkningen medførte, at den ikke kunne differentiere mellem de to tyske stater. En komite, der så senere kunne omdannes til en forening, skulle afhjælpe denne mangel. Det danske budget omfattede engangsomkostninger på 10.500 kr og årlige faste driftsomkostninger på 26.400 kr plus udgifter til særligt politisk arbejde. Det stod klart, at der fra dansk side ikke kunne ydes noget – bortset fra eventuelle indtægter i form af bidrag og arrangementer, der dog ikke ville komme højt op. I sammenligning med omkostningerne for den norske komite – 1959: medfinansiering af lønomkostningerne for sekretæren for Sambandet Norge-Folkedemokratierne 3.000 nkr og til politisk arbejde 2.500 nkr – var der tale om et ikke ubetydeligt beløb.[70] Under partidrøftelserne i december 1959 og i februar og marts 1960 pressede Wagner og Jensen med held på for at få dannet en venskabsforening.[71] Efter accept fra SEDs centralkomites udenrigspolitiske kommission foreslog Wagner over for GkVAs stedfortrædende generalsekretær, Kann, at Johannes Hansen skulle være sekretær for foreningen, og denne fik fra 1. juni hovederhverv i DDR-foreningen, der betalte hans løn. DKP havde bragt kunstprofessor Lergaart[72] på tale som formand for foreningen og SED Alfred Petersen, der fra 1956 var formand for DASF, det største danske fagforbund.[73] Men den officielle oprettelse af venskabsforeningen skulle først finde sted efter Østersøugen.[74]

Folketingsvalget i november 1960 var en katastrofe for DKP; partiet mistede alle sine mandater. Derimod kunne Larsens Socialistiske Folkeparti efter en uventet succes rykke ind i folketinget med 11 mandater. Efter den forklaringsmodel, som Wagner brugte over for SED blev der af den internationale centralkomiteafdeling strikket en informationsskrivelse sammen til politbureauet og til brug for afdelingens egne aktiviteter, der i den grad malede SF og DKP hhv. sort og hvidt, at der til brug for Florin var vedføjet mere nuancerede synspunkter i håndskrift, herunder bl.a. at SFs paroler havde været mere i overensstemmelse med situationen end DKPs.[75] Valgnederlaget gjorde behovet for støtte fra SED

endnu mere påtrængende; det kunne næppe være i DDRs interesse, hvis DKP måtte gennemføre nedskæringer i parti- og mediearbejdet. Wagner og Jespersen bad Berlin om trykkemaskiner, skrivemaskiner o.s.v., fra Rostock bad man om plakater m.m. til en samlet værdi af 20.000 mark samt en forøgelse af antallet af pladser på SEDs internationale feriekurser ud over de planlagte 120 pladser – omkostningerne 60.000 mark.[76] Der var heller ikke nogen heldig stjerne over oprettelsen af venskabsforeningen den 19. december 1960, der fandt sted under forsæde af Esther Brinch. Fra GkVAs side nærede man store forhåbninger til denne forening, fordi man mente, at man her havde undgået »... alle hidtidige fejl i forbindelse med oprettelsen af andre foreninger«. En bred politisk sammensætning af bestyrelsen – fire kommunister, fire radikale, to socialdemokrater og 10 progressive borgerlige – varslede om et fremgangsrigt arbejde.[77] Fra januar udkom DDR-revue også på dansk med et oplag på 5.000.[78] De meget små indtægter herfra skulle bruges til delvis finansiering af foreningens aktiviteter. Men en reel støtte fik man først fra marts 1962 med DKPs oprettelse af rejsebureauet Folketurist, ledet af Helge Kierulf, der i modstandskampen mod Hitler-Tyskland som leder af den københavnske sømandsklub havde stået ISH nær.[79]

SED var som statsbærende parti hele tiden på tæerne for at fremme statslige, og dermed også udenrigspolitiske, interesser, og havde derfor brug for indflydelsesrige internationale samarbejdspartnere. Den udenrigspolitiske målsætning, der gik ud på at opnå anerkendelse af de nordeuropæiske stater havde efter den V. partikongres i 1958 undergået visse forsigtige nuanceringer. Således krævede DDR i maj 1960 »ikke diplomatisk anerkendelse« fra dansk side, men var blot interesseret i »at informere den danske befolkning om det ødelæggende i Vesttysklands gennazificering og de socialistiske forhold i DDR«.[80] Alle DDRs bestræbelser gik ud på at få etableret parlamentsrelationer som et forstadium til statslig anerkendelse. Ganske vist var det kun gennem det svenske søsterparti, at DDR stadig havde direkte kontakt med et skandinavisk parlament. Hvis man ville arbejde fremgangsrigt i Danmark, forekom det derfor nærliggende at etablere kontakter med SF. Derved kom SED i konflikt med troskaben overfor egne ideologiske principper i forhold til DKP. Det har hidtil ikke været muligt at finde nogle indicier på, at man aldrig helt havde afbrudt kontakterne med Aksel Larsen, hvilket Karl Mewis fortalte forfatteren i 1986. Honeckers entydige ordre af 5. juni 1959 om at give DKP en monopolstilling m.h.t. kontakter blev kun fulgt halvhjertet. Midt i december 1959 havde DKP i partidrøftelser med

Ernst Melis og Georg Spielmann indtrængende opfordret til, at man ikke skulle sende invitationer fra frihedskæmpernes komite til »den af revisionister dominerede komite« i Danmark; bestræbelser af lignende karakter var allerede i september blevet udfoldet over for distriktsledelsen i Rostock. Alfred Jensen foreslog, at man som kontaktorgan skulle bruge det i forbindelse med Østersøugen etablerede kontaktudvalget for tidligere fanger fra Østersølandene, der blev ledet af Helge Larsen og Axel Hansen.[81] Januar 1960 gjorde Ib Nørlund SEDs centralkomite opmærksom på, »at Herluf Rasmussens position i den danske komite af frihedskæmpere, og især hans mulighed for at administrere en række invitationer til DDR, udgør en unødvendig og skadelig kilde til opretholdelse af den revisionistiske gruppes i øvrigt dalende autoritet«. Hidtil havde DKP ikke fået oplyst (SEDs) »endelige holdning til dette spørgsmål«. Den 19. februar meddelte SED-politbureaumedlemmet Mückenberger afdelingsleder Florin: »... vi er under ingen omstændigheder interesseret i fra vor side at fremprovokere et brud, som ellers ville finde sted i og med den danske frihedskæmperorganisation, som jo lige så vel er medlem af FIR ... så i denne forbindelse ville kunne beklage sig over os hos FIR«. Man skulle opretholde relationen, men alle principielle spørgsmål skulle løses i forståelse med DKP. Den 22. marts meddelte SED DKP, at alle fremtidige spørgsmål i relation til sammenslutningen af frihedskæmpere »først ville blive drøftet med partiet«. Alligevel blev det atter overladt til Herluf Rasmussen at administrere invitationerne til en konference i april, hvilket Ib Nørlund måtte konstatere med »den dybeste beklagelse«.[82] Efter valgnederlaget var der åbenbart opstået usikkerhed i DDR i spørgsmålet om, hvordan man skulle behandle SF. Man benyttede en udtalelse til frihedskæmpernes DDR-komite i begyndelsen af 1961 fra Herluf Rasmussens side om udrejsefrihed og menneskerettigheder i forbindelse med DDR til at udskrige ham som »renegaten og partifjenden Aksel Larsens nærmeste ven«. Samtidig intensiverede SED sine forsøg på at komme i kontakt med SF. Og i sommeren 1962 fik det også DKPs billigelse heraf.[83] Således kunne SED for en tid opretholde sin dobbelte rolle som en del af den kommunistiske verdensbevægelse og statsbærende parti i DDR.

De magtkampe, som fandt sted i DKP, var i første række af personlig og gruppemæssig karakter. Eftersom denne type konflikter mellem kommunister siden tidernes morgen har været ført under påberåbelse af, at det drejer sig om at forsvare den kommunistiske verdensbevægelses interesser, er grænsen mellem selvbedrag og bevidst bedrag af andre fly-

dende. At de personlige relationer mellem SEDs og DKPs ledere – i denne sammenhæng er der ingen grund til at hæfte sig ved SUKP – var af stor betydning er hævet over enhver tvivl. Det er vanskeligt at afdække deres konkrete mekanismer. De gamle ISH-relationer har øjensynligt spillet en rolle; men herimod taler den omstændighed, at Wollweber mistede enhver indflydelse i efteråret 1957. I sin grundkærne var den indholdsmæssige parallelitet i konflikterne med Larsen og Schirdewan i partiets interne meningsdannelse, især i centralkomiteen, der fik en stadig større betydning for partistridighederne, til gavn for Ulbricht og Mewis.

Oversættelse: Lena Fluger.

Noter

1. Smlg. om SEDs historie H. Weber, Geschichte der DDR, München 1986 (2. oplg.), Drei Jahrzehnte Aussenpolitik der DDR, München/Wien 1979, Ilse Spittman, (Hrsg.), Die SED in Geschichte und Gegenwart, Köln 1987; om DKP, Steen Bille Larsen, Kommunisterne og Arbejderklassen 1945-1975. Danmarks Kommunistiske Partis rolle i dansk arbejderbevægelse – en politisk biografi, København 1977; B. Holmgaard, Die kommunistische Partei Dänemarks, i: Åke Sparring, Kommunisten im Norden, Köln 1966; om relationerne tillige M. Scholz, »Die Ostsee muss ein Meer des Friedens sein« – Die Rostocker Ostseewoche in der Aussenpolitik der DDR (1958-1975), Greifswald 1990 (MS).
2. Bericht über die Verhandlungen des 2. Parteitages der KPD (Sektion der KI), Jena 1922, S. 166 f.
3. Bericht über die Verhandlungen des III. (8.) Parteitages der KPD (Sektion der KI), Leipzig 1923, S. 195 f.
4. J. Reinert, Als aktiver Internationalist in Nyborg und Stockholm, i: Neues Deutschland (ND), 2.1.1976, s.6.
5. Protokoll der Verhandlungen der 3. Parteikonferenz der SED, Berlin 1956, S. 760 f.
6. Smlg. H. Mehring/W. Röder/D.M. Schneider, Zum Anteil ehemaliger Emigranten am politischen Leben der Bundesrepublik Deutschland, der Deutschen Demokratischen Republik und der Republik Österreich, i: Leben im Exil, Hamburg 1982, s.207ff.
7. Smgl. SKPs breve til Lippe af 14.dec.1956 og 18.okt.1958, i: SKPs brevsamling, Arbeterrörelsens Arkiv och Bibliotek, Stockholm.
8. Institut für Geschichte der Arbeiterbewegung (Berlin), Zentrales Parteiarchiv (IfGA, ZPA) IV 2/20/276.
9. Aus der internationalen Arbeiterbewegung, Berlin (AIAB) 1956, H. 5, s.22f.
10. Idem 1957, H. 1, s.14f.
11. Idem H.3, s.14f.
12. Idem H.3, s.14f.
13. IfGA, ZPA IV 2/20/276.
14. Protokol fra den 19. (ekstraordinære) kongres, 1957 (MS), s.33ff.,25ff., 48ff., 51, Iff. i: Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv, København (ABA).

15. Idem s.3.
16. En mere detaljeret beskrivelse heraf findes hos M. Scholz, Der Weg zur ersten Ostseewoche in Rostock 1958, i: Zeitschrift für Geschichtswissenschaft 1988, H.4, s.317-324.
17. Liga von Völkerfreundschafts arkiv, Berlin (Liga) nr.57.
18. Protokol fra Centralkomitemødet 30.-31. august og 1. september 1957 (MS), s.4, i: ABA.
19. IfGA, ZPA IV 2/20/275.
20. Smlg. H.D. Schliebe, Über den Kampf um die Erhaltung des Friedens im Ostseeraum, i: Beiträge zur Zeitgeschichte, Berlin 1959, H.3/4, s.161.
21. Smlg. Für Aktionsfreiheit der Gewerkschaften. 20 Jahre Arbeiterkonferenzen der Ostseeländer, Norwegens und Islands 1958-1977, Rostock 1977.
22. IfGA, ZPA IV2/20/275; Dokumente der SED. Bd. VI, Berlin 1958, s.368ff.
23. Ostsee Zeitung, Rostock (OZ), 18., 19. dec.1957.
24. IfGA, ZPA IV 2/20/275.
25. Smgl. H. Hubel, Rüstungskontrollpolitikim Ostseeraum. Zur Steuerung der nordeuropäischen Sicherheitsbeziehungen innerhalb des Ost-West-Konfliktes 1944-1978, Frankfurt/M; Berlin (West); Circenester NB! 1977, s.227.
26. IfGA, ZPA IV 2/20/275.
27. Aus dem Bericht des Politbüros an die 35. ZK-Tagung (Berichterstatter: Erich Honecker), Berlin 1958, s.76.
28. Idem s.46f.
29. Protokol for CK møde 1. og 2. februar 1958, i: ABA.
30. PDS-arkivet Rostock (PAR), IV 2/2/18.
31. Dokumente der Aussenpolitik der DDR, Bd. 2, Berlin 1955, s.541.
32. Idem Bd. 5, Berlin 1958, s.139.
33. Protokoll der Verhandlungen des V. Parteitages der SED, Berlin 1959, s.1402.
34. Idem s.1337.
35. PAR, IV/1/6.
36. PAR, IV/2/18/1436.
37. Landesarchiv Greifswald (LAG), Rep. 210 nr.370 Bd.1.
38. Uswn,
39. Vennskapsforbundet Norge-DDR (1986).
40. IfGA, ZPA IV 2/20/275.
41. PAR, IV/1/7.
42. OZ, 1., 2., 5. juli 1958.
43. OZ, 7. juli 1958.
44. Protokoll der Verhandlungen des V. Parteitages der SED, Berlin 1959, s.785 f.
45. IfGA,ZPA IV 2/20/276.
46. Idem.
47. AIAB 1958, H.17, s.30; ND, 29.aug. 1958.
48. Probleme des Friedens und des Sozialismus (PFS) 1958, H3, s.87f.
49. AIAB 1958, H.18, s.19ff.
50. Idem, H.20, s.21-24.!
51. Protokol for DKPs 20. partikongres, 1958 i: ABA (MS), s. 3, 36.
52. IfGA, ZPA IV 2/20/276, smlg. også PAR, IV/2/18/1431.
53. AIAB 1958, H.21, s.31.

54. Idem, H.22, s.17f.
55. Idem, H.22, s.31f.
56. IfGA, ZPA IV 2/20/275.
57. LAG, Rep. 210 nr.19.
58. Idem, nr.221.
59. PFS 1959, H. 3, s.51-55.
60. IfGA, ZPA IV 2/20/275.
61. idem.
62. AIAB 1959, H.4, s.31.
63. Dokumente der SED, BD. VII, Berlin 1959, s.343ff.
64. IfGA, ZPA IV 2/1/109.
65. Idem, IV 2/20/277.
66. Idem.
67. »Om 'Folkepartisternes' Splittelsesvirksomhed«, vedtaget på CK-mødet den 26-28. marts 1959 i: ABA.
68. IfGA, ZPA IV 2/20/275.
69. Idem.
70. IfGA, ZPA IV 2/20/278 Liga nr.57.
71. IfGA, ZPA IV 2/20/275; PAR, IV/2/18/1438, 1430.
72. IfGA, ZPA IV 2/20/278; PAR, IV/2/18/1439.6
73. IfGA, ZPA IV 2/20/277.
74. IfGA, ZPA IV 2/20/278.
75. IfGA, ZPA IV 2/20/275.
76. Idem.
77. Liga nr.57.
78. IfGA, ZPA IV 2/20/278.
79. IfGA, ZPA IV 2/20/275.
80. IfGA, ZPA IV 2/20/280.
81. IfGA, ZPA IV 2/20/275.
82. Idem.
83. IfGA, ZPA IV 2/20/277.